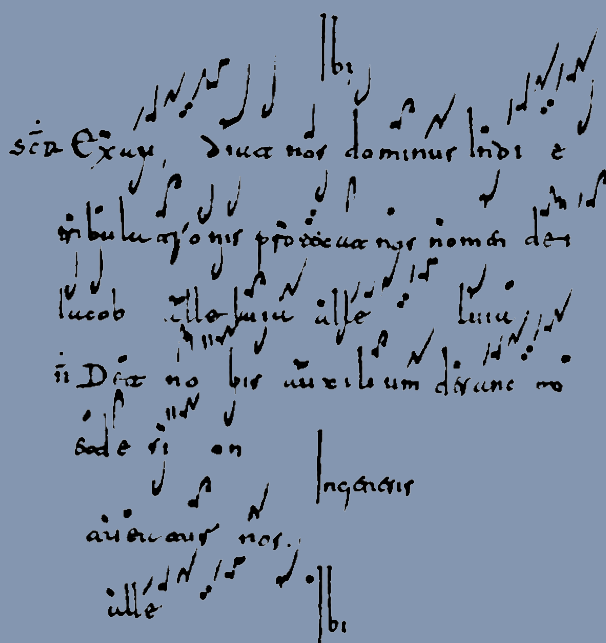

Heimwee naar wat nooit is geweest

Bespiegelingen over het Gregoriaans

Geert Maessen

Gregoriana Amsterdam

2023

Dit boek is het resultaat van veertig jaar intensieve omgang met het Gregoriaans: de traditionele eenstemmige Latijnstalige zang van de katholieke Kerk.

Aan de hand van drie hypothesen laat de auteur zien hoe het Gregoriaans gerelateerd is aan de grote maatschappelijke problemen van onze tijd. De eerste hypothese ziet de oorsprong van de Gregoriaanse teksten weliswaar in Rome, maar de oorsprong van haar melodieën in Toledo. De tweede hypothese formuleert het algemene doel van de Christelijke dogmatiek. De derde hypothese typeert de duurzame ontwikkelingsdoelen die de Verenigde Naties in 2015 formuleerde als een moderne variant van die Christelijke dogmatiek.

Daarnaast bespreekt de auteur vele aspecten van het Gregoriaans betreffende notatie, melodie, ritme en melodische verwantschap met andere tradities.

Het boek besluit met een selectie aan partituren: Gregoriaanse offertoria in *Fluxus*-notatie, Mozarabische melodieën van het Iberisch schiereiland in kwadraatschrift en computationeel gegenereerde Mozarabische sacrificia op vijf lijnen. Beide laatste met een transcriptie van de neumen. Dan volgt een gedetailleerd overzicht van melodische verwantschappen van deze tradities met andere tradities. Als toegift een artikel over de geschiedenis van het braille muziekschrift en een artikel over de speciale tekens in het elfde-eeuws tonarium van Dijon.

Over de auteur:

Geert Maessen studeerde bouwkunde en filosofie. Hij is specialist braille bladmuziek bij *Dedicon* en leider van *Gregoriana Amsterdam*. Voor het Gregoriaans ontwierp hij de *Fluxus*-notatie. Voor de *Concertzender* verzorgde hij het programma *Bonum est*. Voor de Mozarabische ritus initieerde hij het computationeel onderzoek naar de verloren zang.

Meer informatie op www.gregoriana.nl

Heimwee naar wat nooit is geweest
Bespiegelingen over het Gregoriaans

Geert Maessen

Eerste druk: december 2022

Tweede druk: april 2023

Derde druk: november 2023

ISBN 978-90-819969-6-9

NUR 662 Muziekgeschiedenis

De afbeelding op het omslag, *Exaudiat nos Dominus*, is ontleend aan het antfonale van León (E-L 8). Zie bijlagen C en F. De illustraties op bladzijden 13, 67, 117, 169 en 247 zijn ook ontleend aan dit antfonale, respectievelijk aan folio's 63r, 101v, 131v, 196v en 207v. Voor de afbeelding op blz 325, *Miserere mei*, zie bijlage E.

© 2023 Gregoriana Amsterdam

www.gregoriana.nl

Alle rechten voorbehouden. Elke weergave of reproductie van deze publicatie, geheel of gedeeltelijk, op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van *Gregoriana Amsterdam*, is verboden.

Inhoud

Voorwoord bij de derde druk	7
Inleiding	9
I Een uiteengevallen wereldbeeld	
1. Gezongen poëzie	15
2. Een breekbaar ideaal	17
3. Bach en Braille	22
4. Het geloof van Constantijn en Karel	36
5. Sint Gallen op lijnen	47
6. Ontstemde kerkklokken	54
7. Pas op voor het Gregovirus	57
8. De oneindige potentie van dat wat niet bestaat	62
II Middeleeuws Spanje heroverwogen	
9. Het lied van de drie jongelingen in de vuuroven	69
10. Toledo, Rome en het Gregoriaans	72
11. Het Mozarabisch melos en andere tradities	
<i>Geert Maessen, Peter van Kranenburg & Darrell Conklin</i>	86
12. Melodiegeneratie voor de Mozarabische ritus	109
III Naar een nieuw wereldbeeld	
13. Twee zangeressen	119
14. Ravenna en de pest	123
15. Wetenschap en waarheid	131
16. Consensus en de vrije geest	135
17. De waarheid voorbij	142
18. Kerk en staat	145
19. Ons grootste geschenk	157
20. Als gij heden zijn stem hoort	161
21. De rede voorbij	163

IV Partituren en tabellen

A. Enkele offertoria in <i>Fluxus</i> -notatie	171
B. Enkele bewaarde Mozarabische melodieën	191
C. Enkele computationeel gegenereerde sacrificia	200
D. De Gregoriaanse offertoria (GRE)	224
E. Het bewaarde Mozarabisch melos (HISA, B en C)	232
F. De sacrificia in het antifonale van León (LEO)	238

V Toegift

G. Waarschuwing met enkele extra partituren	249
H. De ontwikkeling van de standaard voor het Braille muziekschrift - Een geschiedenis rond zeven jaartallen	272
I. De speciale tekens in het tonarium van Dijon: “microtonen” of toch iets anders? - Van signaaltonen naar signaaltekens	283
Publikaties en verantwoording	309
Register van gezangen	317
Register van personen	319

Voorwoord bij de derde druk

In 2022 was het veertig jaar geleden dat ik voor het eerst de Benedictijner abdij van Mamelis in Zuid-Limburg bezocht. Dat heeft een onuitwisbare indruk op mij gemaakt en is mijn leven sindsdien gaan bepalen. In 2022 was het ook twintig jaar geleden dat ik met *Gregoriana Amsterdam* begon. Twintig jaar lang was deze groep voor mij een soort laboratorium voor het Gregoriaans. Ik heb er een paar honderd uitvoeringen mee gegeven. Eerst vooral in de Obrechtkerk in Amsterdam-Zuid en sinds oktober 2019 met grotere intensiteit in de voormalige schuilkerk de Papegaai aan de Kalverstraat in de Amsterdamse binnenstad.

Beide jubilea samen waren aanleiding om in 2022 dit boek te publiceren. In dit boek zijn opstellen verzameld over het Gregoriaans en vooral over de context waarin deze zang moet worden geplaatst. Het boek besluit met een selectie aan partituren en met overzichten van computationele vergelijkingen van gezangen. Bij elkaar geeft dit een goede indruk van mijn reis door het Gregoriaans. De opstellen zijn heel divers van karakter; van technisch tot speculatief. Dat geeft niet alleen een goede indruk van de verschillende manieren waarop ik mij met de materie heb beziggehouden, maar vooral ook van de zeer verschillende dimensies van die materie zelf.

Voor een beter begrip van de inhoud van dit boek werd de tweede druk voorzien van een inleiding die de lezer wegwijs maakt in de samenhang van de zeer verschillende teksten. Om dezelfde reden werd het boek verdeeld in vijf delen. Bovendien werd het formaat iets groter zodat de vele details in de partituren beter tot hun recht komen. Tenslotte werden een aantal kleine correcties in de tekst aangebracht. Verder bleef het boek ongewijzigd.

In de derde druk heb ik twee artikelen uit 2023 toegevoegd als bijlage H en I. Bijlage D en E hebben nu meer details (in D modi en speciale tekens, in E contour-classificaties). Ook heb ik registers van gezangen en personen toegevoegd. Daarnaast zijn er wat kleine correcties aangebracht en in hoofdstuk 18, *Kerk en staat*, wat grotere. De paginering is verder gelijk gebleven aan die van de tweede druk.

Geert Maessen, Amstelveen, november 2023